

הקדמה

במשך כל השנה, ובמיוחד בתקופת הימים הנוראים, מתמודד כל יהודי עם חטאיו ועם הצדדים הזקוקים לשיפור באישיותו. זוהי התמודדות שאינה קלה לאדם. הוא נדרש לעסוק בכללן, בצדדים השליליים שבו ולהתמודד עם חסרונותיו והחמצותיו. אולם כמו בכל תהליך של ניקוי, סופו של התהליך ממלא את האדם בסיפוק, בנקיזות, בהרגשה טובה ושמחה, כמו שכל יהודי חש עם צאת יום הכיפורים, ובימי חג הסוכות השמחים הבאים אחריו.

בשער זה, **שער התשובה**, עוסק רבנו בחיי בהתמודדות זו. בנחיצותה והכרחיותה, בתפקידו של האדם, בגורמים המביאים את האדם לשוב ובאלו המפריעים לו לעשות זאת, ובפרטי של תהליך התשובה כולו.

בדורנו, עיקר הדגש בעיסוק בתשובה מופנה לעיתים רבות דווקא אל עבר הצורך לגשת אל התשובה מתוך אהבה ושמחה, ולראות את האור הגדול הטמון בה, ובנוסף, אל האמון החיובי באדם ובנפשו ואל הדגשת הצדדים החיוביים שבו. דבר זה נעשה מתוך רצון שהחזרה בתשובה וההתקרבות לבורא יתאימו לנפשות של דורנו. לעומת זאת, עיקר הדגש של רבנו בחיי בשער זה הוא על הצורך בעבודה מאומצת להסיר את זוהמת החטא, לבדוק היטב את מעשינו תוך טיפול ממוקד בחטאים שאנו יודעים שבכשלנו בהם, מתוך יראת שמים, יראת חטא וגם יראת עונש. כמובן שגם בדברים אלו אין המטרה לייאש את האדם, אלא לסייע לו להתרומם ולחשוף את הטהרה שבנשמתו.

בלימוד שער זה, חשוב שלא לשכוח את שני הצדדים: את הצורך לגשת לתשובה מתוך שמחה, אופטימיות והדגשת הטוב שבאדם, ומתוך זה לזכור שאסור להזניח את עבודת הניקיון המאומצת שמתוכה האדם יכול לזכות לנקיזות, להתחדשות הגדולה ולאור הגדול של התשובה.

ביאורים

הרבה נאמר ונכתב על התשובה, על מעלתה וחשיבותה, על דרכיה ועוד. אבל לפני הכל חשוב לדעת שהתשובה היא צורך. האדם חי בתוך עולם מאד 'דינמי', מלא בשינויים ותמורות. בדומה לכך, גם באדם עצמו ישנם שינויים רבים; במצב רוחו, מצב בריאותו, מיקומו, מידותיו ומחשבותיו ועוד. מצב זה מחייב את האדם לתכנן את מעשיו והתנהגותו ולשנותם בכל עת. לכן, אדם שרוצה לעשות את הטוב והישר זקוק באופן תמידי להדרכה צמודה כיצד לנהוג ומה לחשוב ולעשות, במיוחד לאור העובדה שהחיים מזמנים ניסיונות שונים ואפשרויות מגוונות שאינם מאפשרים לאדם להיות כמו 'רובוט' וללכת על פי דפוס קבוע שהוגדר מראש.

לכל זה נוסף 'יצר הרע'. היצר הוא דחף פנימי המניע את האדם ללכת בכיוונים שליליים. הוא קיים ודומיננטי באדם כבר מרגע לידתו, והולך עימו לכל מקום ובכל תחום שבו הוא עוסק. על האדם החובה להתגבר עליו ולמעט את השפעתו.

מאחר והאפשרות לחטוא קלה ומצויה, העולם מאוד זקוק לתשובה. היכולת של האדם לתקן את מעשיו, לשוב אל המסילה הרצויה ולא להתבוסס בכללן החטא, היא דבר הכרחי ומשמעותי אצלו. לולי התשובה, היו רבים מבני האדם שקועים עמוק בתוך הבויץ, בתוך דרך המרחיקה את האדם מתפקידו האמיתי בעולם הזה.

ואכן, הבורא נתן לנו את התשובה. נתן לנו יכולת לתקן ולהתרומם, ואף 'חייב' אותנו לעשות זאת. התשובה היא מצוה שרוב בני האדם, גם הצדיקים שבהם, זקוקים לה כחלק מבניינם הרוחני, שהרי אין כמעט מי שנמלט מהחטא. העיסוק בתשובה כולל 'מסכת' שלמה של לימודים העוסקים בעניינה, במהותה ובחלקיה. בכל אלה יעסוק רבנו בחיי בעשרת הפרקים שלפנינו.

השער השביעי שער התשובה

בבאור אפני חובות התשובה וגבוליה והדברים התלויים בה

אמר המחבר: מפני שקדם מאמרנו^ו בכניעה, והיא שרש התשובה והתחלתה, ראיתי מן הראוי לי לסמוך לה באור גדריה ואפני השלמתה.

ואמר תחלה בחיוב התשובה^ו והצורך אליה, שכבר נתברר לנו מדרך השכל ומן הפתוב בתורה, כי האדם מקצר מעשות מה שהוא חייב בו מחובות הבורא. מדרך השכל^ו, מה שמצאנו על האדם מהתחלפות טבעיו^ו, והבדל שרשי הרפכות^ו, והתהפכות מדות נפשו, וסבות תנועותיו, והתחייב בזה התחלפות מעשיו, כפי החלופי ההוא^ו. מהם הנאה והמגנה, והעול והצדק, והטוב והרע, ועל זה יצטרף^ו לקשר תורה ומסורת הנהגה.

אבל מה שפיתוב בתורה בענין הזה, מהם, מה שאמר הפתוב (בראשית ח, כא): "כי יצר לב האדם רע מנעריו", ונאמר (בראשית ו, ה): "וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום", ונאמר (איוב יא, ב): "ועיר פרא אדם יולד", ונאמר (איוב כה, ה): "הן עד ירח ולא יאהיל", ונאמר (איוב כה, ו): "אף כי אנוש רמה", ונאמר (איוב כה, ד): "ומה יזכה ללד אשה".

וכיון שהתברר מציאות הקצור במעשי האדם, היה מחנות^ו הבורא אותו שנתן לו יכלת לתקן טעותו ולהשיב אבדת עבודתו בתשובה וחזרה אליו, באהבתו ובחמלתו עליו. ואחר כך נחץ דברו^ו, והבטיח בה על ידי עבדיו הנביאים, והרחיב אמתלאותינו^ו בנסותנו מדרך עבודתו, ויעד אותנו^ו לקבל אותה ממנו ולרצות בנו מהרה, ואם ארף^ו המרותנו את דברו והפרתנו את בריתו, כמו שבאר בפירשת: "ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה" (יחזקאל לג, ט).

ולפי שהיו הצדיקים שני מינים, האחד, הנצלים מן החטא והעול, והשני, השבים מן החטא, והיה רב המון הצדיקים בעלי התשובה, התחיל המשוור^ו ואמר (תהלים לב, א): "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה", ואחר כך זכר הכת השנית הנצלת מן החטא, ואם היא^ו קודמות במעלה, מפני שכל שב כבר היה צדיק קדם שיחטא, ואין כל צדיק שב, ואמר עליהם (תהלים לב, ב): "אשרי אדם לא יחשב יי לו עון ואין ברוחו רמיה". וזכר הכת הזאת באחרונה מפני מעוט מציאתה בכל דור, כמו שאמר (תהלים קל, א): "אם עונות תשמר יה אדני מי יעמוד", ואמר (קהלת ז, ב): "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". ונאמר (מלכים א ח, מו): "כי אין אדם אשר לא יחטא".

ובעבור זה קבעו רבותינו בפתיחת תפלתנו ענין התשובה והסליחה ב"הרוצה בתשובה" ו"המורבה לסלח".

וראוי לנו עתה לבאר מדברי התשובה עשרה ענינים. הראשון, מה היא התשובה. והשני, לכמה חלקים תחלק. והשלישי, במה תהיה התשובה מן האדם. והרביעי, בבאור גדריה. והחמישי, בתנאי כל אחד מהם. והששי, איך אפני ההערה לאדם על התשובה. והשביעי, בבאור מפיסדי התשובה. והשמיני, הישתנה בעל התשובה עם הצדיק הנצל מן החטא, אם לא. והתשיעי, אם יתכן לחוטא לשוב מכל חטא, אם לא. והעשירי, מה אפני התחבולה למי שהתשובה מחטאיו קשה עליו.

ונזה נשלים כל אפני התשובה וחייביה, אשר בהם נקנה מחילת עונותינו בעזרת השם יתברך.

שקדם מאמרנו - המאמר הקודם עסק. **בחיוב התשובה** - הכרחיות קיומה. **מדרך השכל** - מתברר על ידי השכל. **מהתחלפות טבעיו** - כוחות טבעו שונים זה מזה. **והבדל שרשי הרפכות** - היסודות מהם מורכב האדם שונים ומובדלים זה מזה. **כפי החלופי ההוא** - כפי השינויים שבאדם. **ועל זה יצטרף** - לכן הוא צריך להדרכה של תורה. **מחנות** - רחמי הבורא. **נחץ דברו** - ציווה עליה, עשה אותה נחוצה. **והרחיב אמתלאותינו** - הגדיל את יכולותינו לטעון טענות על כישלוננו בעבודתו. **ויעד אותנו** - הבטיח לנו. **ואם ארף** - אפילו עשינו רע במשך זמן ארוך. **המשוור** - בספר תהלים, **ואם היא** - ואפילו שהיא.

אפני חובות התשובה

לימוד מהשכל על קיצור מעשי האדם

לימוד מהתורה על קיצור מעשי האדם

מתנת התשובה

רוב הצדיקים הם בעלי תשובה

עשרת עניני התשובה